
(PRED)POVIJESNA OBMANA U KRAPINI

MIROSLAV MIŠKOVIĆ □ prof. arheologije i konzervator u mirovini, Zagreb

---

Posjetivši Muzej krapinskih neandertalaca i pregledavši njihov DVD, ostao sam zapanjen količinom neznanstvenih i apriornih tvrdnji lišenih svakog obzira prema drugačijim stajalištima, a potkrijepljenih nizom trikova tzv. visoke tehnologije.

Sama ideja osnivanja takvog muzeja nije sporna. Arhitektonsko rješenje ujedno je i impresivno, i decentno, i asocijativno. Primjena suvremenih tehnoloških rješenja u prezentaciji za pohvalu je. Ali kada je riječ o kompoziciji postava i interpretaciji znanstvenih činjenica (makar i za "široke mase"), uočavamo niz manjkavosti.

Na početku, autori rabe naizmjenično izraze prapovijest i pretpovijest kao sinonime. Strogo lingvistički gledano, to nikako ne stoji, a s obzirom na to da na tom području i inače vlada zbrka, vrijeme je da se u to unese nešto svjetla.

Izraz *ante-historie* nastao je 1830-tih godina u Francuskoj i doveo je u sumnju dotadašnje uvjerenje da je Bog stvorio svijet 4004. g. prije našeg brojenja, što je početkom 17. st. "izračunao" engleski nadbiskup Usher. Termin je u znanost prvi uveo John Lubbock 1865. g. u djelu *Prehistoric Times*. To je izraz kompromisa između teologije i znanosti jer je povijest shvaćena kao prošlost "visokih" civilizacija, dakle, počevši od Mezopotamije 4. tisućljeća, što približno odgovara biskupovu "izračunu". Od tada se smatra da je sve prije "civilizacije" (odnosno klasnog društva) pripadno prirodnom svijetu.

Ako je nešto *pred*, znači da je prije (povijesti), a ako je *pra* znači da je dio cjeline (povijesti), tj. njezin najstariji ili prvobitni dio.

Prema mojem shvaćanju, povijest počinje s početkom dominacije (pod)vrste *Homo sapiens sapiens*, a nakon izumiranja *neandertalaca* - dakle prije približno 30 000 godina. To se slaže s izrazom *deep history* koji upotrebljavaju neki američki stručnjaci, a na hrvatski bi se mogao prevesti kao *prapovijest* (prastara povijest). Sve ono prije, uključujući prošlost hominida i prošlost prirode uopće, jest - pretpovijest.

Naši autori već u uvodu pokazuju da im je svejedno kada počinje istinska ljudska prošlost, odnosno impliciraju tezu da smo mi izravni potomci neandertalaca. To se vidi već u filmu koji se prikazuje u ulaznoj dvorani, gdje neke spodobе nalik na *hippyje* uz neartikulirane uzvike naganjaju srneću divljač.

Ako smo riješili terminološke nesporazume, prijedimo na sadržaj Muzeja.

Povijest novovjekovnih geoloških, bioloških, geografskih i dr. otkrića i afirmacije humanizma ponešto je preopširna i nije u skladu s krajnjim zaključcima na koje navode autori postava.

Prošlost svemira i Zemlje počinje (za njih) potpuno neupitno *velikom praskom (Big Bangom)*, koji se navodno zbio prije točno 13,7 milijardi godina (na osnovi izračuna koji neodoljivo podsjeća na već spomenuti Usherov "izračun"). Naime, zagovornici *velikog praska* vole prošlost svemira zamišljati kao jedan jedini dan u kojemu ljudska prisutnost zauzima tek nekoliko sekundi. To je uvećana slika biblijskog postanka, koja navodno dovodi u sklad znanost i teologiju. I gle čuda! Autor teorije je belgijski teolog Georges Lemaître (1929. g.). Ako je točan izračun da u poznatom svemiru postoji 100 milijardi trilijuna (10^{24}) zvijezda, i laiku će se učiniti nemogućim da su one nastale u "samo" 13,7 milijardi godina. Suvremena potraga za "Božjom česticom" (Higgsovom bozonom), jednom jedinom subatomsom česticom čijom je eksplozijom nastao cijeli svemir, završit će, sasvim sigurno, neuspjehom jer je takva "teorija" po svojoj stupidnosti gora i opasnija od srednjovjekovnog uvjerenja da je Zemlja ravna ploča.

Dalje slijedi prikaz procesa stvaranja Zemlje, početaka života i njegove evolucije, na što nemam primjedbe, osim što bi prije pripadao muzeju evolucije nego ovako profiliranom muzeju.

Nakon duhovito postavljenog prikaza antropoida, hominoida i hominida, slijedi središnji biser: prikaz neandertalske "porodice" u polušpilji Hušnjakovo. Prikaz je napravljen u "hiperrealističkoj" maniri od silikona i "pravih ljudskih dlaka". On ruši sve naše predodžbe o neandertalcima kao pognutim bićima širokih zdjelčnih kostiju, s predugačkim rukama, izbočenih nadočnih grebena, ispupčenih jagodica, širokog nosa, velikih zubi i bez kostiju brade. Spodobе koje je izvela francuska kiparica ne razlikuju se od prosječne francuske seoske obitelji, osim u detaljima odijevanja. (Nejasno je odakle umjetnici zaključak da su uopće nosili odjeću.) Najnovijim istraživanjima mitohondrijskih DNA molekula utvrđeno je da današnje europske i azijske populacije ljudi nose u sebi 1 - 4% neandertalskih gena, dok ih Afrikanci južno od Sahare uopće nemaju. Stoga bi i morfološke razlike trebale biti mnogo veće nego što sugerira instalacija Elisabeth Daynes.

Ono što vidimo pokazuje manje razlike između njih i današnjih Europljana nego što su razlike između suvremenih (ravnopravnih) rasa. (Različite devijacije fizičke i mentalne konstitucije manjeg broja ljudskih jedinki možda se mogu pripisati tom prethumanom naslijeđu!)

Autori "znaju" da su prikazana bića znala govoriti, a kao dokaz im služi otkriće govornoga gena u DNA neanderthalaca, kao i podjezične kosti (zване katkad i *spina verbalis*). U tome je vidljiv nedostatak humanističke naobrazbe autora jer je dobro poznato da je jezik socijalna činjenica, a takav bi gen trebao postojati i u papiga i gavrana. Pritom treba razumjeti da između govora i jezika postoji golem razlika. Prema mojemu shvaćanju, jezik je mogao nastati tek znatno kasnije od uspostave dominacije naše (pod)vrste, dakle krajem ledenog doba, na kraju kulture gravettien (oko 20 000 g. prije sadašnjosti) - kada se kao materijalni dokaz pojavljuje umijeće izrade "mikrolita", što je izraz dijalektičkog suodnosa prema prirodnoj sirovini. Svoj puni razvoj jezik je mogao doživjeti tek u mezozoiku. Tome je prethodila faza likovno-simboličkog izražavanja, koja je i u ovome muzeju marginalno prikazana. Sami neandertalci bili su sposobni za izradu samo "jezgraškog" oruđa i oružja jer njihov misaoni tijek nije dosežao refleksiju prvobitne gromade kamena u krhotine kao upotrebljivi materijal. Dokazi o simboličkoj aktivnosti neanderthalaca diskutabilni su, a ogledanje njihova djeteta u vodi živahnog potoka - kao čin samospoznaje - čista je "hiperrealistička" naiva.

Poseban doseg autori postava postižu u lapidarnom prikazu razvoja ljudske autorefleksije do danas: preko nasumično odabranih arheoloških ostataka u Hrvatskoj, povijest doseže svoj vrhunac u nekolicini hrvatskih srednjovjekovnih spomenika i odmah zatim u prikazu čovjeka u svemirskom odijelu.

Povijest u užem smislu (dakle, povijest klasnih društava) proizvodila je umjetnička djela za potrebe vladajućih klasa. Samo u svojim malobrojnim dosezima takva je umjetnost poprimala obilježja univerzalno važećih vrijednosti i takve je objekte, umjesto nižerazrednih lokalnih vrijednosti, trebalo prikazati u službi podizanja nacionalnog ponosa.

Za razliku od te umjetnosti povijesnog razdoblja, prapovijesni artefakti - dakle, predmeti iz gornjeg paleolitika, mezolitika i neolitika, a neki i iz kasnijih (metalnih) razdoblja, nose u sebi univerzalnu poruku dostupnu svim ljudima. Dođuše, u današnje vrijeme demokratizacije, potpomognute suvremenim tehnologijama i medijima, predmeti "visoke" kulture dostupni su širokim slojevima ljudi u obliku replika i surogata. Tako svi mogu uživati u estetskim i intelektualnim dosezima svojih nekadašnjih, ali i sadašnjih eksproprijatora, usvajati njihove vrijednosti bivati i dalje potlačeni na naoko višoj razini prava.

U globaliziranom društvu čovječanstvo traži svoje zajedničke "nazivnike". Da taj globalizam ne bi bio (kao što jest) pogrešno centriran, trebalo bi snažno afirmirati univerzalno značenje prapovijesnih kultura i izrađevina i poticati njihovo suvislije teorijsko tumačenje (npr. uz pomoć mnogo veće zastupljenosti tih sadržaja u školskim programima).

Muzej krapinskih neanderthalaca upućuje nas na potpuni relativizam koji ne postavlja jasnu razliku između predljudskoga - pretpovijesnoga i ljudskoga - prapovijesnoga i povijesnoga. U sinergiji s teorijom velikog praska on je temelj za manipulacije svake vrste prema kojima hrle rijeke naivnih.

Primljeno: 12. listopada 2011.